

METASTUDIE

Over studies, onderzoeksverslagen, projecten inzake best practices, onderwijs- en leermateriaal over financiële geletterdheid binnen het project:

"FIBIC" "Leerprogramma en Challenge voor het leren en toepassen van financiële geletterdheid" Project.nr: 2020-1-DE02-KA204-00755.

Ons projectdoel is de ontwikkeling van een leerplan én een challenge als interactieve leermogelijkheden om het kritisch nadenken over de omgang met geld te ondersteunen en succesvolle economische actie mogelijk te maken. Daarbij worden nieuwe, laagdrempelige methodes voor de uitbreiding en ontwikkeling van de broodnodige competenties voorgesteld.

Verantwoordelijke organisatie: Sambucusforum vzw, België.

Auteurs:

Jan Geens, Sabine Thümer-Bauereiß, Penka Spasova, Maria Georgieva, Thomas Mader
Ann Vanden Eynde, Bernd Werner, Imke Hoheisel, Anca Dudau.

Deelnemende instellingen:

Recht in Europa e.V., Duitsland
Lernwerkstatt Europa e.V.- Uchebna Rabotilnitsa Evropa Sdruzhenie, Bulgarije
International Banking Institute, Bulgarije
Schuldnerberatung Oberösterreich, Oostenrijk
Miteinander in Europa e.V., Duitsland
Asociación Socioeducativa Eduplus, Spanje

INHOUD

1 Inleiding	3
1.1 Uitgangspunten, beweegredenen en doelstellingen van dit project	4
1.2 Wat is de huidige situatie?	4
1.3 Omgaan met geld - een taboe	5
2 Voorbereiding van de metastudie	5
2.1 Uitgangspunten van de analyse en vaststelling van de behoeften	5
3. Resultaten en suggesties ter verbetering van de financiële basiskennis	6
3.1 Voordelen en beperkingen van financiële geletterdheid	6
3.2 Hoe kan de financiële basiskennis van de burgers, met inbegrip van kinderen, jongeren, werknemers en gepensioneerden, worden vergroot?	7
4 Studies en best practices over geldbeheer	7
5 Onderzoekresultaten van de afzonderlijke landen	8
6 EU-studies over financiële geletterdheid	8
7 Discussie over de noodzaak van financiële educatie	10
8 Specifieke onderwerpen zoals schuldbeheer, kennis van verzekeringen, financiële kwetsbaarheid, enz.	12
9 Welke projecten inzake best practices bestaan er reeds?	14
9.1 Beoordeling door de partners	14
9.2 Welke onderwerpen ontbreken?	17
10 Samenvatting en evaluatie van de metastudie	18
10. 1 Financiële vorming op verschillende gebieden is meer dan ooit een belangrijk thema in de hele EU en vereist levenslang leren.	18
10.2 Financiële basiseducatie moet voor alle Europeanen worden verbeterd	18
10.3 Perspectieven voor het geplande leerprogramma	19

1. INLEIDING

Deze metastudie is het resultaat van onderzoek dat is uitgevoerd door de 7 partnerinstellingen in de vijf EU-landen Duitsland, Oostenrijk, Bulgarije, België en Spanje.

Met dit onderzoek werden de volgende doelstellingen nagestreefd:

1. het bestaande onderwijsaanbod in de volwasseneneducatie over het thema "financiële basiseducatie" te leren kennen en te evalueren.
2. de huidige behoeften in kaart te brengen, te verdiepen en voorbeelden van good practices uit de afzonderlijke landen te belichten.
3. aan te sluiten bij de bestaande wetenschappelijke kennis over discussies omtrent de juiste aanwending van financiële middelen.

Het beschikbare materiaal werd in elk van de deelnemende landen verzameld, gefilterd en onderzocht om het bestaande onderwijsaanbod inzake financiële geletterdheid in kaart te brengen en te verspreiden.

Daartoe heeft elke deelnemende instelling eerst een grondig overzicht opgesteld van de stand van het onderzoek en de praktijk in eigen land. De partners filterden de informatie over de belangrijkste behoeften uit bestaande studies en onderzochten het bestaande onderwijsaanbod in het hele land. Dit werd gevolgd door een landspecifieke interpretatie van de resultaten.

De compilatie en interpretatie van de verkregen informatie werd in deze twee stappen uitgevoerd door middel van transnationale zoomsessies in kleine groepen. Deze dienden om de kwaliteit te waarborgen, maar ook om een overzicht te geven van de huidige stand van zaken en om ervaringen uit te wisselen. De resultaten werden vervolgens gebundeld en gerangschikt.

Hierna volgt een algemene presentatie van de resultaten in het Nederlands. Elk land heeft vooraf een kort overzichtsverslag en een presentatie van de resultaten in de eigen landstaal en in de projecttaal opgesteld.

Na de presentatie op het online symposium in april 2021 werden deze resultaten verzameld in de huidige metastudie en vertaald in de projecttaal. De gepresenteerde resultaten van deze metastudie vormen de basis voor de ontwikkeling van het internationale leerplan voor de bevordering van financiële geletterdheid.

Elke partner heeft in zijn land meegewerkt aan de totstandkoming van deze studie, waarbij hij het zeer brede scala aan studies en best practices over geld heeft bestudeerd, gelezen en besproken en zich heeft afgevraagd welke informatie aandacht verdient om mensen van alle leeftijden de nodige financiële geletterdheid bij te brengen.

De afwegingen omtrent de gevonden en onderzochte studies en best practices werden door elke partner systematisch en volgens onderstaande volgorde onderzocht en in een overzichtelijk schema in een Excel-tabel samengebracht.

1. studies EU-Commissie/Europese Raad/Europees Parlement,
2. studies universiteiten/universiteiten voor onderwijs/universiteiten voor toegepaste Wetenschappen,
3. studies EU- en onderzoeksrapporten (bv. nationale en internationale projecten in het kader van consortia),
4. studies departementale scripties/ termijnwerkstukken/diplomascripties/ dissertaties,
5. studies van specifieke NGO's met hun expertise en lesmateriaal (bv. klicksafe, veiliger internet, ...)
6. studies in literatuur en tijdschriften.

In tweede instantie heeft het consortium suggesties gedaan over de wijze waarop onderwijs moet worden ingezet om essentiële best practices over te brengen aan de verschillende doelgroepen. De criteria voor het onderzoek werden door alle partners samen vastgesteld.

1.1. UITGANGSPUNTEN, BEWEEGREDEKEN EN DOELSTELLINGEN VAN DIT PROJECT

In dit educatieve project wordt iedere gebruiker ertoe opgeleid om op een competente en zelfbepaalde manier met geld om te gaan.

Geld is een spiegel van vreugden, angsten, afkomst en hoop. Geld als ruilmiddel is zo oud als de mensheid. In elke samenleving houden mensen zich bezig met geld en hoe ermee om te springen. Het feit dat zoveel spreekwoorden en gezegden in alle talen over geld gaan, is een veelzeggend bewijs van het belang van het feit dat het omgaan met geld en met financiële middelen, of dat nu goed of slecht is, een cultuurgoed is; een cultuurgoed dat iedereen aangaat, jong of oud, rijk of arm.

1.2. WAT IS DE HUIDIGE SITUATIE?

Uit recente studies is gebleken dat 30% van de Europese burgers in 2020 en nu, in 2021, geen spaargeld had en heeft, mede als gevolg van de coronapandemie. Slechts 49% van alle Europeanen kan zijn huidige levensstandaard gedurende drie maanden handhaven dankzij het spaargeld dat hij heeft opgebouwd. En 30% van alle mensen in Europa leeft zonder ook maar enig spaargeld. Waarom is dat? Wat is de oorzaak daarvan?

Zoals uit vele studies is gebleken, zijn het bewuste gebruik van geld, het besef van geld en de houding tegenover geld cultureel bepaald. Zij zijn gebaseerd op traditie, familiegedrag en gewoonten. Het is dus ook een vorm van gedragsmatige inprenting waarvan de meeste mensen zich niet bewust lijken te zijn.

Onze verlangens in het leven, maar ook onze problemen en verwachtingen zijn als geen ander met geld verbonden. Geld drijft ons, maar is vaak ook de oorzaak van veel menselijke problemen.

Vakkundig omgaan met geld is dus een kwestie van leven en is dus ongelooflijk belangrijk. Toch wordt, zoals uit de metastudie blijkt, deze existentiële basiscompetentie noch in onderwijsinstellingen, noch in leerboeken onderwezen.

1.3. OMGAAN MET GELD - EEN TABOE ONDERWERP

Uit recent onderzoek van de OESO blijkt dat mensen die weinig of geen financiële vorming hebben gehad, ook degenen zijn die dure leningen aangaan, die heel vaak hun kredietlimiet overschrijden

en vooral niet erg zuinig zijn. Dit blijkt ook uit het feit dat zij nauwelijks geld opzij zetten voor hun oude dag.

Velen van hen komen in de problemen, kunnen hun rekeningen niet betalen en hebben eigenlijk professionele hulp nodig om hun geld goed te beheren.

Met de welig tierende coronapandemie en de toenemende werkloosheid én het deeltijdwerk is deze behoefte aan hulp alleen maar nijpender geworden.

Meer dan ooit moeten mensen leren hun budget te beheren met de middelen die zij ter beschikking hebben. Mensen die zich financieel goed redden, zijn immers ook degenen die goed nadenken alvorens te kopen, die op hun te hoge overschrijdingskredieten letten, die hun rekeningen op tijd betalen.

Uit ons eerste onderzoek blijkt dat er werkelijk een zeer dringende behoefte bestaat bij vele mensen in vele Europese landen om precies te begrijpen hoe zij met geld moeten omgaan en wat financiële zaken in het algemeen inhouden, zodat zij in staat worden gesteld om verstandig met geld te leren omspringen.

Dergelijke inspanningen kunnen en moeten (!) worden geïntegreerd in een Europese strategie voor financiële educatie.

In dit ERASMUS+ project met een consortium van vijf EU-landen hebben wij naast deze taak dan ook een praktische pedagogische opdracht op ons genomen!

2. VOORBEREIDING VAN DE METASTUDIE

Elke partner heeft in zijn eigen land een grondige studie uitgevoerd. Zo zijn in elk van de betrokken vijf landen (DE, BG, ES, AT en BE) onderzoeken en enquêtes gehouden die hebben geleid tot een diepgaande studie om de behoeften, sterke en zwakke punten en prioriteiten vast te stellen die als leidraad moeten dienen bij het opstellen van het beste leerplan voor financiële geletterdheid.

Aangezien het een van onze doelstellingen in dit project is te komen **tot een doeltreffende ontwikkeling van een leerplan** dat als gids zal dienen en als **leidraad voor onderwijsinstellingen bij de planning en het uitwerken van hun leerplannen** en hun opleidingsactiviteiten, werd voorrang gegeven aan de inventarisatie van de onderwijsmogelijkheden die momenteel in elk deelnemend land bestaan voor volwassenen over het onderwerp financiële geletterdheid.

2.1 UITGANGSPUNTEN VOOR ANALYSE EN VASTSTELLING VAN DE BEHOEFTE:

Wat ontbreekt er precies? En voor wie? Hoe ziet de economische situatie eruit?

Probleemstelling: Het is duidelijk dat een aanzienlijk deel van de bevolking een grote behoefte heeft aan nauwkeurige basiskennis over hoe met geld om te gaan: dit blijkt uit elk onderzoeksresultaat bij alle partners.

Welk deel van de bevolking wordt getroffen? Jongeren en ouderen, vrouwen, laaggeschoolden?

Wat zijn de onderwerpen die absoluut en ten minste in de omgang met geld moeten worden behandeld?

Welke zijn de gevaren voor onvoldoende geïnformeerde mensen in de omgang met geld?

De Coronacrisis plaatste al deze kwesties nog in een ander daglicht: lockdown, quarantaine, gesloten grenzen, reisverbod, waardoor het sociale leven en de economie op vele vlakken tot stilstand kwamen. Het leven is vertraagd en de mensen blijven thuis - de werkloosheid neemt toe. Nieuwe economische activiteiten worden in hun ontwikkeling geremd, vooral een economische ineenstorting moet worden vermeden. Mensen zullen armer worden, er zal meer inflatie zijn.

De gezondheids- en economische crisis, als gevolg van de Covid 19-pandemie, maakt toegankelijke en online financiële vorming nu nog belangrijker. De verspreiding en ontwikkeling van goed gestructureerde, gevarieerde online-instrumenten, -hulpbronnen en -opleidingen zal mensen in staat stellen zichzelf te bekwamen en zich in alle praktijksituaties in te werken.

Het doel van het project is de financiële basiskennis van de Europese consument te verbeteren.

2.1.1 Alle partners erkennen dat financiële geletterdheid van bijzonder belang is voor het welzijn en de gezondheid van alle burgers.

2.1.2 Er is duidelijk behoefte aan maatregelen om de financiële basiskennis van Europese consumenten te verbeteren: Verstandig met geld omgaan moet en kan geleerd worden.

2.1.3 Wie moet deze actie uitvoeren? Meer dan ooit speelt het onderwijs (scholen en volwassenenonderwijs) hierin een belangrijke rol! In hoeverre zijn de leerplannen hierop voorbereid?

2.1.4 Welke onderwerpen worden reeds behandeld? Wat moet er worden toegevoegd en verbeterd?

2.1.5 Hoe kunnen we dit bereiken? Welke acties zijn er, wat kan worden verbeterd en wat kan worden uitgebreid?

Financiële geletterdheid: het competent gebruik van geld moet en kan beter worden.

3. RESULTATEN EN SUGGESTIES TER VERBETERING VAN DE FINANCIËLE BASISKENNIS

3.1. VOORDELEN EN BEPERKINGEN VAN FINANCIËLE GELETTERDHEID

Volgens de OESO is financiële geletterdheid een combinatie van bewustzijn, kennis, vaardigheden, attitudes en gedrag om gezonde financiële beslissingen te nemen en om uiteindelijk individueel financieel welzijn te bereiken.

Het inzicht van consumenten in financiële begrippen en hun vermogen om financiële gegevens correct te interpreteren wordt op het gebied van consumentenfinanciering gewoonlijk financiële geletterdheid genoemd.

In zijn resolutie van 2008 over verbetering van de consumentenopvoeding en van het consumentenbewustzijn inzake krediet en financiën heeft het Europees Parlement verklaard dat het verhogen van de financiële basiskennis van de consument een prioriteit moet zijn voor de beleidsmakers, zowel op het niveau van de lidstaten als op Europees niveau. Niet alleen vanwege de voordelen voor het individu, maar ook vanwege de voordelen voor de samenleving en de economie (b.v. vermindering van de schuldenlast, verhoging van de besparingen, vergroting van het

concurrentievermogen, passend gebruik van verzekeringsprodukten en adequate pensioenvoorzieningen).

Het E.P. stelde ook voor om activiteiten op EU-niveau te financieren die erop gericht zijn de financiële educatie en kennis van de consument te verbeteren, en riep het Europees Parlement op om bij te dragen tot de bewustmaking op EU-niveau door de organisatie van nationale en regionale conferenties, studiedagen, media- en bewustmakingscampagnes en educatieve programma's met grensoverschrijdende deelname te ondersteunen (met name op het gebied van detailhandel en particuliere kredietverlening/schuldenbeheer).

3.2 Hoe kan de financiële bekwaamheid van de burgers, met inbegrip van kinderen, jongeren, werkenden en gepensioneerden, worden vergroot?

- Door financieel onderlegde consumentenorganisaties in het leven te roepen als tegengewicht voor de rol van het bedrijfsleven bij de voorbereiding van de wetgeving. Er mag niet uit het oog worden verloren dat burgers, die zelfverzekerde beleggers zijn, extra liquiditeit aan de kapitaalmarkten kunnen leveren.

- De EU erkende ook het spanningsveld tussen overvloed aan informatie en het verkrijgen van voldoende informatie voor de consument, waarbij zij voorrang gaf aan kwaliteit boven kwantiteit en benadrukte dat er een duidelijk onderscheid moet worden gemaakt tussen informatie en advies!

4. STUDIES EN BEST PRACTICES OP HET GEBIED VAN GELDBEHEER

Uit de uitgebreide verzameling studies en best practices over het onderwerp "omgaan met geld" heeft elke partner duidelijke aandachtspunten gefilterd en geprobeerd de doeltreffendheid van elk praktijkvoorbeeld te evalueren.

In het kader van dit FIBIC-project hebben alle partners materiaal verzameld en beoordeeld uit verschillende bronnen en belangrijke onderwerpen behandeld met betrekking tot de complexe materie van financiële basiskennis en -vaardigheden.

Wat de inhoud betreft, was het onderzoek op deze gebieden toegespitst:

- Inkomen: Waar komt mijn geld vandaan? Hoe kan ik dit veranderen/meer verdienen?
- Geldstromen/betalingen: beheer van rekeningen, sparen, geldtransacties, enz.
- Uitgaven/aankoopgewoonten: Waar geef ik geld aan uit? Reclame en het effect ervan, enz...
- Schulden? / Geld lenen: leasing, rekening-courantkrediet, enz.
- Budgettering: Verzekeringen: Welke verzekeringen zijn er? Zijn ze allemaal nuttig? Houd ik een huishoudboekje bij?
- Bron van de studies? Wie heeft opdracht gegeven voor deze studie? Wie heeft ze betaald?
- Mobiel bankieren?
- Bescherming: Verzekeringen , etc....
- Financieel crisisbeheer

5. ONDERZOEKSRISULTATEN PER LAND

Op basis van hun onderzoek concludeerden alle partners dat het verwerven en bezitten van degelijke en gekwalificeerde financiële vaardigheden een eerste vereiste is om zich als EU-burger veilig en gelukkig te voelen. Ook werd opgemerkt dat er nog veel ruimte is voor verbetering op het gebied van opleiding en begeleiding en dat er moet worden getracht alle groepen in de samenleving te bereiken.

Uit hun onderzoek blijkt ook dat de financiële basiskennis in de EU nog moet worden verbeterd om alle burgers - en vooral de jongere generaties - de nodige kennis en vaardigheden bij te brengen om met het dagelijkse leven en met de huidige sociaaleconomische uitdagingen om te gaan.

Hoewel de economische- en de onderwijsactoren in de meeste lidstaten een breed scala aan instrumenten en middelen voor financiële geletterdheid aanbieden, zijn de burgers zich nog steeds onvoldoende bewust van het bestaan ervan, en ook over de wijze waarop ze kunnen worden gekozen en hoe ze kunnen worden gebruikt.

Daarom is het van belang te werken aan de verspreiding, evaluatie en structurering van deze projecten en initiatieven. Ten slotte moet financiële educatie een meer uitdagende aanpak bevorderen om mensen te helpen de financiële vaardigheden in hun leven te oefenen en toe te passen.

6. EU-STUDIES OVER FINANCIËLE GELETTERDHEID.

Oostenrijk:

Wanneer de studies afkomstig zijn van banken en verzekeringsmaatschappijen is de belangstelling meestal gericht op de vraag: wat zijn de beleggingsmogelijkheden?

Voor de meeste mensen gaan de vragen over het dagelijks leven en/of zijn ze verbonden met sociale rechtvaardigheid: armoede onder oudere vrouwen, schuldenlast onder jongeren, enz.

Duitsland:

Op het eerste gezicht valt het enorme scala aan studies en praktische handreikingen (best practices) over verschillende aspecten van het omgaan met geld op.

- Banken, consumentencentra en schuldhulpverleningscentra bieden goed voorbereide en overzichtelijke informatie over het algemene onderwerp "financiële basiseducatie": laagdrempelig en voor iedereen die er belangstelling voor heeft.
- Wie zijn dat? - rekening wordt gehouden met de geslachten
 - ook met de verschillende leeftijden
 - maar ook met speciale aandacht voor kinderen en adolescenten

(hier wordt de mogelijkheid geboden om een "financieel rijbewijs" te verkrijgen).

- Een zeer goed voorbeeld is CurVe (zie: curve.com/how-it-works).
- Bovendien kan iedereen op elk moment objectieve informatie krijgen via het internet.

Bulgarije:

Er zijn talrijke programma's en initiatieven om de financiële basiskennis van de bevolking te verbeteren: - Zij worden niet op nationaal niveau gecoördineerd, maar in partnerschappen tussen verschillende organisaties.

- Studies en/of praktische initiatieven? Tot dusver zijn er nog geen regelmatige enquêtes over het niveau van de financiële basiskennis volgens één en dezelfde methodologie uitgevoerd. Daarom is het moeilijk om duidelijke tendensen inzake financiële basiskennis vast te stellen. Niettemin zijn er in het afgelopen decennium verscheidene onderzoeken uitgevoerd, waaronder programma's en projecten van internationale organisaties.
- Uit de onderzoeksresultaten over het niveau van financiële basiskennis blijkt dat aanzienlijke inspanningen nodig zijn om de financiële basiskennis van de Bulgaren te verbeteren.
- Het niveau van financiële basiskennis is zeer laag onder jongeren en in dit opzicht is het verschil ook ernstig en duidelijk op de as "werkende-werkloze".

België:

- Het is opvallend dat België zeer vaak niet voorkomt in de lijst van Europese landen die in EU-studies worden bestudeerd, maar de tendens is meestal dezelfde.
- De financiële kennis van de Belgische consumenten ligt echter onder het Europese gemiddelde. In een enquête van financiële dienstverlener Intrum staan de Belgen slechts op de 17e plaats van de 24 Europese landen wat financiële kennis betreft....

Spanje

- Financiële educatie is de afgelopen decennia in Spanje een steeds belangrijker onderwerp geworden. Er zijn nu tal van hulpmiddelen, producten en diensten beschikbaar. Er is echter nog veel ruimte voor verbetering, d.w.z. wat betreft verspreiding, gespecialiseerde inhoud, vorm, structuur, beoordeling, enz.
- In het algemeen is er een vrij groot en gevarieerd aanbod van online-hulpbronnen vrij beschikbaar voor personen die hun opleiding willen verbeteren en voor opvoeders die financiële educatie in hun cursussen willen opnemen. Willen alle scholen, onderwijsinstellingen en leraren financiële educatie geven, dan is er echter een efficiënt officieel kader nodig. Niet iedereen is zich bewust van de beschikbare middelen en van het belang van financiële educatie.

7. DISCUSSIE OVER DE BEHOEFTE AAN FINANCIËLE EDUCATIE

Oostenrijk

- In Oostenrijk wordt alleen in het schoolonderwijs aandacht besteed aan het belang ervan. Een gevolg daarvan is dat er veel materiaal voor de doelgroep "jongeren" voorhanden is: vele organisaties, banken, particuliere aanbieders zijn er mee bezig.
- Best practices op financieel gebied zijn nog geen duidelijk onderwerp binnen het aanbod van levenslang leren, noch in de media.
- Daarom heeft Klartext zich grotendeels beperkt tot wat gericht is op best practices voor volwassenen.

Duitsland

- Er wordt veel gedaan voor de doelgroep kinderen en jongeren, b.v. het zogenaamde financiële rijbewijs.
- Er zijn veel praktische hulpmiddelen voor iedereen die deelneemt aan de door geld geregelde economie: we zijn allemaal min of meer consumenten, spaarders en schuldenaars.
- Zeer opvallend is de "koop-niks-lijst" van de Verbraucherzentrale NRW, die mensen uitnodigt hun consumptie kritisch te overdenken. Zie www.verbraucherzentrale.nrw
- Er is ook CurVe, een zeer goed uitgewerkt leerwerk voor volwassenen, maar het sociologische aspect van het thema geld en financiële basiseducatie ontbreekt.

Bulgarije

- Tot dusver zijn er in Bulgarije nog geen regelmatige enquêtes gehouden over de financiële basiskennis, waarbij één en dezelfde methode is gebruikt.
- Uit het OESO 2020-verslag "Financial Literacy of the Population in South-East Europe" (Financiële geletterdheid van de bevolking in Zuidoost-Europa) blijkt dat het niveau in Bulgarije met 58% aan de lage kant ligt.
- Veel mensen sparen: 77,6%; de spaargelden worden hoofdzakelijk in contanten of op bankdeposito's aangehouden.
- Wat financiële basiskennis betreft, is er een groot verschil tussen sociale groepen en leeftijdsgroepen: 53% bij jongeren, 61% bij de leeftijdsgroep 30-60 jaar, 57% bij de leeftijdsgroep 60+ en tussen werkenden en werklozen (20%). Eigenaars en ondernemers daarentegen zijn financieel goed opgeleid: 68%.
- Bijna elke Bulgaar heeft een bankkaart en steeds meer betalingen worden zonder contant geld gedaan. Het niveau van de spaargelden is zeer hoog: het aandeel in het totale bedrag aan deposito's

in het bankwezen bedraagt 65,4% in 2021.

- Het "FOUNDATION Financial Literacy Initiative" heeft in 2016 een "Witboek over financiële geletterdheid in Bulgarije" opgesteld. Er zijn verschillende tekortkomingen en problemen die hoofdzakelijk worden toegeschreven aan het ontbreken van een nationaal alfabetiseringsbeleid inzake financiële geletterdheid.
- Er zijn geen opleidingsmiddelen op het gebied van financieel beheer voor studenten, jongeren zonder opleiding, gepensioneerden en financieel achtergestelde groepen, zoals mensen met een laag inkomen, werklozen, minderheden en ontvangers van sociale bijstand.
- Er is een ontwerp voor een nationale strategie en een actieplan inzake financiële geletterdheid voor de periode 2021-2025 ontwikkeld, die voor alle burgers van het land bestemd zijn. Dit plan moet zijn volle uitwerking nog krijgen....

België

- De financiële kennis van de Belgische consument ligt onder het Europese gemiddelde, zo blijkt uit een enquête van financiële dienstverlener Intrum: 17e op 24 EU-landen.... Zie www.intrum.be
- Belgische scholen hebben duidelijk nog wat in te halen op hun Europese burens als het gaat om financiële educatie voor schoolgaande kinderen.
- Om alle leerlingen de kans te geven kennis over de financiële wereld te verwerven die verder gaat dan de kennis die zij van hun ouders of vrienden meekrijgen, is de thematische opname van financiële kennis in de leerplannen van scholen noodzakelijk.
- De banken en de overheid hebben begrepen dat zij hun beleid moeten aanpassen en alle groepen in de samenleving, in de eerste plaats ouderen en mensen die in armoede leven, maar ook tieners en jonge volwassenen, door middel van een passende opleiding en onderwijs beter moeten voorlichten en onderrichten over hoe zij met geld moeten omgaan.

Spanje

- Financiële vorming heeft zich de afgelopen decennia in Spanje steeds verder ontwikkeld. Er zijn nu tal van hulpmiddelen, producten en diensten beschikbaar. Er is echter nog veel ruimte voor verbetering, d.w.z. wat betreft verspreiding, gespecialiseerde inhoud, format, structuur, beoordeling, enz.
- Gevraagd naar hun financiële kennis, beoordeelt bijna de helft (46%) van de Spaanse bevolking tussen 18 en 79 jaar deze als laag of zeer laag. Slechts 8% zegt dat het hoog is. De resultaten van Spaanse studenten in verschillende evaluatiestudies, zoals de internationale PISA-studie, tonen dan ook aan dat er een duidelijke behoefte bestaat aan toegankelijke, praktische financiële educatie.
- Het zal niet verbazen dat het niveau van de financiële basiskennis van de Spaanse bevolking afhankelijk is van hun opleidingsniveau, sociaal-economische situatie, leeftijd en geslacht. Uit onderzoek blijkt dat: hoe hoger iemand is opgeleid, hoe beter zijn financiële kennis is; jongeren, senioren en vrouwen in het algemeen hebben minder kennis en vertrouwen in deze materie, wat

hen kwetsbaarder maakt wanneer het op dagelijkse financiële zaken en beslissingen aankomt.

- Hoewel alle segmenten van de Spaanse bevolking behoefte hebben aan betere financiële educatie, lijkt de kwetsbaarste groep derhalve te bestaan uit jongvolwassenen (18-35 jaar) met een lagere opleiding en een minder goede sociaaleconomische achtergrond.
- Projecten zoals de Financial Survival Kit en het Plan van de Educacion Financiera (PEF) zijn zeer belangrijk en er moeten er meer worden ontwikkeld (gidsen, cursussen, hulpmiddelen), aangezien de bevolking behoefte heeft aan praktische, nuchtere middelen om economische en financiële uitdagingen het hoofd te bieden.

8. SPECIFIEKE ONDERWERPEN ZOALS SCHULDENBEHEER, KENNIS VAN VERZEKERINGEN, FINANCIËLE KWETSBAARHEID, ENZ.

Oostenrijk:

De inhoud gaat niet over wat banken aanbieden - voor veel mensen gaat het over kwesties die verband houden met hun dagelijks leven en hun financiële gezondheid en kwetsbaarheid, alsook over specifieke onderwerpen op het gebied van sociale rechtvaardigheid: bv. armoede onder oudere vrouwen, schuldenlast onder jongeren, enz.

Duitsland:

Uit het onderzoek komen vele laagdrempelige handleidingen naar voren, bijvoorbeeld om de uitgaven in de hand te houden of handleidingen voor een adequate pensioenplanning, die gemakkelijk op het internet te vinden zijn.

Objectieve kennis en informatiemogelijkheden dankzij het medium Internet zijn op elk moment beschikbaar voor iedereen die daarin geïnteresseerd is. De gebruiker moet echter altijd goed opletten wie de informatie verstrekt.

Bulgarije

De tendens is, zoals in het verleden is gebleken, dat de meeste mensen hun eigen kennis overschatten: dit houdt risico's in en leidt vaak tot verkeerde financiële beslissingen.

Volgens enquêtes is de verzekeringskennis in Bulgarije over het algemeen onbevredigend en ontoereikend. Er is een groot verschil tussen de sociale groepen, maar slechts 53% van de respondenten gaf correcte antwoorden.

Uit een enquête van Junior Achievement Bulgaria in 2017 bleek de aanwezigheid van financiële kwetsbaarheid onder de 1000 respondenten: vooral onder mensen met een laag inkomen is er weinig spaargeld en een gebrek aan financiële geletterdheid: huishoudens hebben een slechte zelfinschatting, terwijl er een gebrek is aan methoden om hun geld te beschermen en te controleren. Er is dus behoefte aan een forum dat de belanghebbenden bijeenbrengt en de uitwisseling van goed

FibiG

Curriculum und Challenge zum Lernen und Anwenden
Finanzieller Grundbildung
2020-1-DE02-KA204-007550

practices stimuleert.

Er worden verschillende tekortkomingen en problemen vastgesteld in de onderwijssector in Bulgarije. Dit is onder meer te wijten aan het ontbreken van een nationaal alfabetiseringsbeleid met betrekking tot financiële geletterdheid. Er is nog steeds een gebrek aan opleidingsinitiatieven, vooral voor bepaalde groepen, een aantal doelgroepen blijft verwaarloosd. Er zijn aanzienlijke inspanningen nodig om de geletterdheid te verbeteren: een Nationale Strategie voor Financiële Geletterdheid is maar pas in februari 2021 door de Raad van Ministers goedgekeurd.

België

Banken en overheid hebben begrepen dat zij hun beleid moeten aanpassen en meer aandacht moeten besteden aan kwetsbare groepen, mensen in armoede, ouderen, jongeren en jonge volwassenen. Dit moet worden aangepakt vanuit de scholen en vanuit het gezin door middel van een passende opleiding en onderwijs. Mensen die hun bankzaken niet online kunnen regelen, zijn de nieuwe analfabeten, vooral ouderen die niet vertrouwd zijn met computers, digitalisering en e-handel en het ook niet willen leren. Vaak hebben ze daardoor het contact met geld verloren.

Steeds meer gezinnen kampen met financiële problemen en steeds meer jongeren kampen met schoolproblemen. Een recordaantal mensen zit in collectieve schuldbemiddeling, het aantal werknemers met loonbeslag is sinds 2008 met de helft gestegen. Het is duidelijk dat financiële geletterdheid ook vanuit het gezin moet worden benaderd en dat gezinnen hierbij een belangrijke rol spelen/moeten spelen.

Burgers moeten worden gewaarschuwd voor phishing via internet nu is gebleken dat veel mensen zijn opgelicht - waarschijnlijk al voor een bedrag van ongeveer 35 miljoen euro - en opnieuw is er een gebrek aan deskundigheid in de omgang met geld, in dit geval vaak met digitaal geld.

Spanje

De resultaten van Spaanse studenten in verschillende onderzoeken, zoals het internationale PISA-onderzoek, tonen aan dat er een duidelijke behoefte is aan toegankelijke, praktische, landelijke financiële educatie. Het zal niet verbazen dat het niveau van de financiële basiskennis van de Spaanse bevolking afhankelijk is van hun opleidingsniveau, sociaaleconomische situatie, leeftijd en geslacht. Hoewel alle segmenten van de Spaanse bevolking behoefte hebben aan een betere financiële opleiding, blijkt de kwetsbaarste groep te bestaan uit jonge volwassenen (18-35 jaar) met een lagere opleiding en een lage sociaaleconomische achtergrond.

De belangrijkste behoeften zijn aldus geïdentificeerd:

- die ligt o.m. in de opleiding van leraren en opvoeders, zodat zij financiële geletterdheid kunnen bijbrengen en jongeren van alle leeftijden kunnen leren om zelfbewuste en verantwoordelijke economische actoren te worden.
- de indeling in categorieën van lesmateriaal en leermiddelen: veel materiaal gaat over algemene financiële vorming, maar er is te weinig gespecialiseerde financiële opvoeding op verschillende

gebieden. Daarom zal de verdeling van ons project in 5 hoofdthema's hier een meerwaarde opleveren.

- verdere verspreiding en ontwikkeling van toegankelijke, eenvoudige en praktische middelen voor financiële vorming: velen beschouwen financiën als een te ingewikkeld en te zeer theoretisch onderwerp, terwijl er juist zeer toegankelijk materiaal bestaat - bv. gidsen om hen te helpen hun kennis in hun dagelijks leven toe te passen. De aandacht moet vooral uitgaan naar laaggeschoolde jonge volwassenen.

- een deontologische benadering van financiële geletterdheid: Gezien het risico dat economische en particuliere entiteiten het onderwijs beïnvloeden naar gelang van hun belangen en het gebrek aan sociaal-ethische methoden, is er dringend behoefte aan efficiënte beoordelingsprocedures en ethische kaders.

- een alternatieve benadering van financiële vorming: het zou ook interessant zijn om projecten en initiatieven met alternatieve, onbevooroordeelde gezichtspunten beter te promoten - om het mogelijk te maken ons huidige economische en financiële systeem in vraag te stellen en alternatieven te overwegen, vooral met de nadruk op duurzame ontwikkeling (sociaal, economisch, financieel).

- sociaal-economisch welgestelden hebben over het algemeen een betere financiële kennis en zijn daarom meer evenwichtige consumenten, terwijl sociaal-economisch zwakkeren minder financiële kennis hebben en daarom meer impulsief koopgedrag vertonen - een paradox die het cruciale belang van financiële educatie onderstreept.

9. WELKE PROJECTEN INZAKE BEST PRACTICES BESTAAN ER REEDS?

9.1 EVALUATIE VAN DE PARTNERS

Oostenrijk:

Klartext, AT noemt met name het ERASMUS-project EDU-FIN, dat tot doel heeft een leerplan voor jonge volwassenen te ontwikkelen:

Dit project beoogt met "kwetsbare jonge volwassenen" (18 tot 34 jaar) te werken aan "Financiële basisopleiding" in drie interessante stappen:

Bij gezamenlijke workshops wordt eerst nagegaan over welke financiële kennis de deelnemers reeds beschikken en vooral wat hen nog ontbreekt. Hieruit worden dan "basisbeginselen" afgeleid om te weten hoe het best met deze doelgroep kan worden gewerkt.

Tenslotte werd een Leerprogramma opgesteld met de te behandelen onderwerpen.

Dit project werd ook in verschillende talen ontwikkeld!

Duitsland:

Recht in europa en Miteinander in Europa hebben de volgende projecten geselecteerd:

- De "Kauf-nix-Liste" van de Verbruucherzentrale NRW: Zij nodigt mensen uit hun consumptiegedrag kritisch te bekijken.
- Een boeiende reeks besparingsvoorbeelden en -uitdagingen die kunnen worden gebruikt door iedereen en uitgevoerd gedurende een jaar of 52 weken.
- Beide bovenstaande voorbeelden dienen ook om mensen te trainen in economisch budgetteren en kritisch consumeren.
- Er zijn vele handleidingen op het internet te vinden, bijvoorbeeld over hoe je uitgaven in de hand te houden of over hoe op een goede manier met geld om te gaan op oudere leeftijd.
- Zo heeft met name het CurVe-project een zeer goed didactisch uitgewerkt leerboek voor volwassenen ontwikkeld:
 - met een goede focus op feiten en wetenschappelijke bevindingen,
 - en dat door middel van oefeningen en hand-outs in het volwassenenonderwijs de weg naar de lerenden kan en wil vinden.

Het sociologische aspect van het thema geld en financiële basiseducatie worden er echter in verwaarloosd. Ook ontbreekt het vaak aan mogelijkheden om het onderwerp te koppelen aan het eigen en dagelijkse leven van de leerling.

Er ontbreekt een soort deuropener, die de terughoudendheid bij mensen wegneemt om openlijk te communiceren over geld en de economische omgang ermee, zodat de oude wijsheid "*Je praat niet over geld, je hebt het*" terzijde kan worden geschoven.

Bulgarije

- Uit het grote internationale PISA-onderzoek van 2018 naar de financiële geletterdheid van schoolgaande jongeren blijkt dat de kennis en vaardigheden met betrekking tot financiële concepten, termen en producten bij de ondervraagde Bulgaarse scholieren aanzienlijk lager zijn dan bij hun leeftijdsgenoten in andere OESO-landen: Alleen de eenvoudigste begrippen en de gangbare financiële producten lijken goed bekend te zijn.
- Financiële vorming op school: sinds 2018 is het verplichte vak "Technologie en Ondernemerschap" beschikbaar in alle klassen: het omvat de ontwikkeling van vaardigheden voor persoonlijk financieel beheer + de kennis van de verschillende financiële producten. Pas sinds 2018 is dit nu ook geïntegreerd in de lerarenopleiding en is er ook een programma voor kwalificatie en bijscholing hiervoor.
- In 2016 heeft de stichting "Financial Literacy Initiative" een witboek opgesteld waaruit onder meer het volgende bleek:
 - 55% van de bestaande middelen voor financiële geletterdheid zijn op internet gebaseerd: ze omvatten websites, platforms, blogs, Facebook-activiteiten
 - de voorkeur doelgroep zijn kinderen en studenten: zij vertegenwoordigen 70% van alle onderwijsprogramma's.

De pagina www.finansizadeca.bg van de FINANCIAL LITERACY INITIATIVE FOUNDATION biedt toegang tot de handleidingen voor de programma's "*For Money and Other Important Things: Getting*

Started" en "For Money and Other Important Things: Teens", ontwikkeld door de Financial Literacy Initiative Foundation. De website biedt ook actuele informatie, opleidingen en interessante hulpmiddelen op het gebied van financiële geletterdheid voor kinderen en tieners. De programma's worden sinds 2015 op verschillende Bulgaarse scholen gebruikt en zijn geëvalueerd als een doeltreffende onderwijsinnovatie. Zij zijn gebaseerd op de pedagogische benaderingen "leren door ervaring" en "leren door spel" en omvatten een scala aan activiteiten: spelletjes, workshops, theater en andere.

- Tot nu toe was er geen nationale strategie op dit gebied: pas in december 2020 werd in Bulgarije een strategie voor financiële geletterdheid ontwikkeld - deze strategie is volledig nieuw maar veelbelovend en zal in de periode 2021-2025 worden uitgerold. Ze richt zich tot alle burgers van het land en werd in februari 2021 door de Raad van Ministers goedgekeurd.

België:

- In België worden vele cursussen over financiën en geldbeheer aangeboden, ook voor tieners en jongvolwassenen, georganiseerd door de staat en door scholen, universiteiten, banken en particuliere initiatieven. Sommige cursussen zijn gratis, anderen zijn te betalen. Het percentage deelnemende burgers is echter laag.

- Hoewel uit PISA-gegevens blijkt dat Belgische 15-jarigen goed scoren op het gebied van financiële kennis, blijkt uit recent onderzoek dat er in 2020-2021 een reële behoefte is aan meer en betere financiële kennis bij jongeren en ouderen.

- De Belgische scholen hebben duidelijk nog wat in te halen op hun Europese tegenhangers als het gaat om financiële vorming voor schoolgaande kinderen. Kinderen en jongeren groeien vandaag op in een wereld van digitaal geld. Om alle leerlingen de kans te geven kennis over de financiële wereld van vandaag te verwerven die verder gaat dan de kennis die zij van hun ouders of vrienden ontvangen, is het vandaag meer dan ooit van groot belang praktische financiële kennis in de leerplannen van het onderwijssysteem op te nemen.

- Hierop wordt ook uitdrukkelijk aangedrongen door Febelfin, de vertegenwoordiger van de Belgische financiële sector, (www.febelfin.be/nl) en de Gezinsbond (www.gezinsbond.be).

- Febelfin heeft een campagne gelanceerd om het taboe van jongeren om over geld te praten te doorbreken. Het blijkt dat Belgische jongeren (2.000 werden er ondervraagd tussen 18 en 35 jaar) weinig weten over geldzaken, vooral over leningen, verzekeringen, sparen voor het pensioen en belastingen. Het gebrek aan financiële kennis gaat hand in hand met een geringe financiële inzet: 47% van de respondenten heeft een hekel aan geldzaken.

Febelfin heeft vastgesteld dat veel jongeren zo goed als niets over geld weten en dat ze op school zo goed als niets leren over geld, bankzaken en verzekeringen...

- Net als de Belgische Gezinsbond pleit Febelfin ervoor om financiële educatie zo breed mogelijk op te nemen in de nieuwe leerplannen van het secundair onderwijs.

- Zie: <https://www.gezinsbond.be/financielegeletterdheid>

Spanje

Sinds 2008 is door bankinstellingen (de Spaanse Centrale Bank en de Nationale Commissie voor de Effectenmarkt - CNMV) een nationaal proefprogramma ontwikkeld om de invoering van financiële geletterdheid in het leerplan te testen: "*Plan de Educación Financiera*" (PEF). In navolging van de aanbevelingen van de OCDE/INFE (*International Network for Financial Education*) was het doel financiële educatie in het algemeen te bevorderen en te organiseren. De belangrijkste resultaten zijn de oprichting van het onlineportaal www.finanzasparatodos.es en de onderzoekswerkzaamheden in verband met het *Plan de Educacion Financiera* (PEF). Beide zijn een belangrijke stap in de vooruitgang van de financiële vorming in Spanje. Niettemin is er kritiek op een aantal punten, met name het ontbreken van een toereikend evaluatieproces van het plan en de uitgebreide invloed van economische en particuliere organisaties zoals banken - wat betekent dat zij potentieel invloed hebben op het onderwijs en dat het plan is ontworpen om het bestaande economisch-kapitalistische systeem te bevorderen zonder voldoende alternatief denken en zonder de ethisch-maatschappelijke factor aan te moedigen.

In het algemeen leveren banken en financiële organisaties een groot deel van de wijdverbreide inhoud voor financiële educatie in Spanje - via webportalen met diverse hulpmiddelen, publikaties, opleidingscursussen, enz. De rol van dergelijke financiële actoren is van groot belang voor de ondersteuning en financiering van de financiële vorming. In sommige studies wordt zelfs beweerd dat financiële educatie doeltreffender is wanneer zij wordt verstrekt door mensen uit particuliere instellingen (bijvoorbeeld banken of verzekeringsmaatschappijen), maar andere entiteiten zoals consumentenverenigingen, non-profitorganisaties, onafhankelijke netwerken of zelfs academici worden geacht een objectievere, kritischer denkende en alternatief georiënteerde financiële educatie te ontwerpen en te bevorderen.

9.2 WELKE ONDERWERPEN ONTBREKEN?

Tijdens het onderzoek en de verzameling van de studies stelden de partners vast dat voor de onderstaande punten geen studies of resultaten van best practices konden worden gevonden:

- De onderwerpen abonnementsfraude (op internet) en phishing springen daarbij in het oog. Ze zijn actueel en maken een groot aantal slachtoffers. Beide onderwerpen veranderen voortdurend van verschijningsvorm en passen zich aan de tijd en de tijdgeest aan.
- Een ander zeer belangrijk onderwerp, waarover helaas geen studies of wetenschappelijke publikaties bestaan, zijn de verhalen, legenden, en overtuigingen die van generatie op generatie worden doorverteld, vooral in families. Voorbeelden hiervan kunnen zijn: "*Je praat niet over geld, je hebt het*" of "*Geld is vies.*" Zinnen als "*Vrouwen verdienen toch minder dan mannen.*" of "*Wij*

verdienen toch geen geld." Komen wel eens ter sprake als overgeleverde denkbeelden. Dergelijke ingebakken overtuigingen leiden onvermijdelijk tot attitudes bij mensen met betrekking tot hun persoonlijke "relatie met geld". Maar ze kunnen worden ontdekt, besproken en opgelost. Dit project biedt daartoe het juiste kader. Helaas bestaat hierover geen onderzoeksliteratuur. Hieruit blijkt echter eens te meer dat niet vroeg genoeg met financiële educatie kan worden begonnen.

- In-app aankopen worden als bijzonder problematisch gezien. Deze zijn vooral gericht op leerlingen van de lagere school en leren hen geld uit te geven zonder op een gezonde manier met geld te kunnen omgaan. Bovendien leidt dit makkelijk tot een opstapeling van schulden. Hiernaar kan worden verwezen in het kader van de multiplicatorenbijeenkomsten.

10. SAMENVATTING EN EVALUATIE VAN DE METASTUDIE

10.1 MEER DAN OOIT IS FINANCIËLE VORMING OP VERSCHILLENDE VLAKKEN EEN BELANGRIJK THEMA VOOR DE HELE EU EN VEREIST LEVENSLANG LEREN.

Het diepgaande onderzoek in de partnerlanden heeft ons laten zien hoe belangrijk financiële draagkracht voor alle burgers is en aan welke aspecten daarvan in de internationale context voorrang moet worden gegeven.

- Wat is de prioriteit voor financiële geletterdheid in de EU?

Het spreekt voor zich dat kinderen vanaf de lagere school bewust moeten worden gemaakt van het belang van financiële vorming en dat zij al op jonge leeftijd kennis moeten maken met en geïnformeerd moeten worden over de wereld van de geldzaken. Financiële basiskennis, attitudes en gedragingen moeten al op zeer jonge leeftijd aan kinderen worden doorgegeven.

- Globalisering en digitalisering hebben financiële diensten en producten toegankelijker, maar ook complexer gemaakt. Tegenwoordig worden 15-jarigen vaker geconfronteerd met situaties waarin zij beslissingen moeten nemen over hun uitgaven. Zij moeten oppassen voor fraude, zij moeten weten dat sommige aankopen blijvende kosten met zich meebrengen en dat sommige aanbiedingen te mooi zijn om waar te zijn.

- Er is een sterke correlatie tussen financiële geletterdheid, betrokkenheid en geldproblemen: Mensen die minder goed geïnformeerd zijn over hun financiën, zijn minder geneigd zich met geldzaken bezig te houden en hebben vaker geldproblemen: het is een vicieuze cirkel. Financiële opvoeding is dan ook van cruciaal belang: mensen die goed geïnformeerd zijn over hun financiën en zich daarbij betrokken voelen, hebben minder geldzorgen en voelen zich gelukkiger en zekerder.

- Het is noodzakelijk dat in de volwasseneneducatie nu en in de toekomst financiële geletterdheid als een centraal kernvak wordt behandeld.

- Volwassenen die niet over de nodige basisopleiding beschikken, moeten in het dagelijks leven vaardigheden aanleren om hun financiële situatie te verbeteren en deze kennis vervolgens doorgeven binnen hun gezin.

10.2 FINANCIËLE BASIS-EDUCATIE MOET VOOR ALLE EUROPEANEN WORDEN VERBETERD

De hoofdthema's die uit deze metastudie naar voren zijn gekomen, kunnen in het kort als volgt worden beschreven:

10.2.1 Alle partners erkennen dat financiële draagkracht van bijzonder belang is voor het welzijn en de gezondheid van alle burgers.

10.2.2 Er is duidelijk behoefte aan maatregelen om de financiële basiskennis van Europese consumenten te verbeteren: Jong en slim leren omgaan met geld - financiële kennis moet worden opgenomen in de lesprogramma's van alle scholen - zodat de EU-burgers begrijpen hoe ze met geld en financiële middelen moeten omgaan. Dit zal zorgen voor een vergelijkbaar kwaliteitskader in heel Europa.

10.2.3 Er bestaat in Europa al veel opleidingsmateriaal met praktijkoefeningen: bijv. het Duitse "CurVe" en het Oostenrijkse "Klartext". In het kader van ons FIBIC-project wordt nu materiaal uit verschillende bronnen verzameld, gecontroleerd en verwerkt tot concrete kennismodules.

10.2.4 Er is behoefte aan een leerplan dat in de hele EU kan worden gebruikt: De bedoeling van dit FIBIC-project is een dergelijk modulair leerplan te ontwikkelen dat alle belangrijke onderwerpen omvat die verband houden met de complexe materie van financiële basiskennis en -vaardigheden.

10.3 PERSPECTIEVEN VOOR HET GEPLANDE LEERPROGRAMMA

- Eerst worden de noodzakelijke kennis en de te verwerven competenties gedefinieerd.
- Het moet doelgroepoverschrijdend en gemakkelijk aanpasbaar zijn.
- Het moet bruikbaar zijn in alle landen.
- De didactische aanpak moet duidelijk zijn.
- Het zal een doordachte structuur hebben, aangepast aan de te bereiken doelgroep en zijn leefomgeving.
- Het zal een gebruikersvriendelijke en realistische structuur hebben.

Vzw Sambucusforum, 06.05.2021.

FibiG
Curriculum und Challenge zum Lernen und Anwenden
Finanzieller Grundbildung
2020-1-DE02-KA204-007550

